

El mateix Arnau preveia que aquells esdeveniments finals imminents s'acostaran en passos d'una durada de vint-i-quatre anys cada un i Henry of Harclay recordava tal previsió.¹⁸

Si, d'altra banda, tenim present la proclamació que, d'acord amb la intuïció que Arnau tenia dels plans divins per als anys immediatament futurs, Frederic de Sicília era cridat particularment per Déu a ésser el braç temporal del papa espiritual «qui ab aytal rey porgarà tot crestianisme e tornarà'l universalment a la veritat primera, ço és, de Jesuchrist e dels apòstols»,¹⁹ considerarem molt versemblant la informació proporcionada per Pierre Dapuy i, en conseqüència, amb la mateixa versemblança podrem completar el coneixement dels darrers temps de la vida d'Arnau de Vilanova amb una activitat destinada no sols a proclamar, ans també a preparar els esdeveniments que havien de desembocar en els temps finals.

Barcelona, juny del 1989

Josep PERARNAU I ESPELT

FRAGMENTS EN CATALÀ DEL TRACTAT PERDUT D'ARNAU DE VILANOVA *DE FINE MUNDI* EN UNA DISPUTA ENTORN DE LES PREVISIONS ESCATOLÒGIQUES (Vilafranca del Penedès i Barcelona, 1316-1317)

Una combinació de factors, bàsicament sortosos, han estat la causa, primer, que es conservés un fragment de pergamí, emprat a tall de farciment de les cobertes d'un manual notarial dels aplegats en l'Arxiu Provincial de Girona, i després, que a mi em piqués la curiositat d'intentar de llegir alguna de les paraules visibles en el pergamí esmentat. El director d'aquell arxiu en el moment de la troballa, senyor Enric Mirambell i Belloc, al qual és d'estricta justícia agrair al seu interès a donar satisfacció als meus desigs, encarregà la nova enquadernació del volum, cosa que permeté de tenir tot allò que s'ha conservat del pergamí amb el corresponent text, dissortadament incomplet.

18. *Ibid.*, lín. 770-782; HENRY OF HARCLAY, *Utrum astrologi vel quicumque calculatores possint probare secundum adventum Christi*, dins Franz PELSTER, *Die Quaestio Heinrichs von Harclay ueber die zweite Ankunft Christi und die Erwartung des baldigen Weltendes zu Anfang des XIV Jahrhunderts*, dins «Archivio Italiano per la Storia della Pietà», I (1951), 59, lín. 4-11.

19. ARNAU DE VILANOVA, *Informació espiritual al rei Frederic de Sicília*, dins *Obres catalanes*. Vol. I: *Escrips religiosos* (Els Nostres Clàssics 53-54), Barcelona, Editorial Barcino 1947, 242, lín. 4-16.

El full amida ara 284 x 201 mm i porta la signatura de *Protocolos notariales. Notaris de Girona, núm. 8 (Guillem des Quer). Pergamins procedents de cobertes*. L'estat de conservació, resultat de tantes vicissituds, és deficient. L'escriptura és la típica notarial gòtica catalana cursiva de primera meitat del segle XIV.

Començaré transcrivint el text esmentat, assenyalant amb xifres àrabi-gues, col·locades dins parèntesis, la línia a la qual pertany cada conjunt de paraules. Escric dins parèntesis quadrats les reconstruccions del text, a les quals m'he atrevit.

«(1)...inquantum... ..quodam... (2) ...dixit eidem fratri Bertrando [de Salviano]norum ville[franche]... (3) ...en lo sermó. Et dictus frater Bertrandus [de Salviano]... ..auets dit... (4) ...e en quant preïcats aquesta paraula pu... ..respondit quod... (5) ...dixit fratri Petro Mathei, de ordine fratrum minorum, quod dictus frater... ..predictum d... (6) ...[frater] Guillelmus Artus et Michael de Turrilliis, ad citationem dicti venerabilis Ugonis de Cardona... ..eo presente... (7) ...[frater] Bertrandus iuravit dicta verba que inter ipsum et dictum fratrem Guillelmum Artus fuerant e...us dixit... (8) ...retulerat coram dicto vicesgerente. Dixit etiam quod dicta et scripta fratris Petri Iohannis erant bona. Dix[it]... (9) ...sicut de vita sua vel de eo. Dixit etiam quod quicumque diceret oppositum de eo dicebat inhonesta de Deo et sanctis suis... (10) ...et obtulit quandam cedulam scriptam papiri in suam defensionem, quam assererat esse... ..bat pervica[cem]... (11) ...»Mes per tal que creegats la nequícia e la perversitat dels damunt dits e la error... de la paraula... (12) ... que Jhesu Christ no sap los finals temps del segle en quant és hom pot en... ..enteniment que no u sap... (13) ...e aquest enteniment és vertader. Car Déus, abans que aiustars a ssi la hu[manit]at, ja per sa divinitat... (14) ...axí la humanitat que reebé no li donà negun saber d'aqueles coses. L'altra enteniment d'aquella paraula... (15) ...o en la ànima, on és lo saber qui diu que no sap los temps finals. E és açò una de les grans eretgies que... (16) ...[en] Jhesu Christ agué dues persones, la una de hom, l'altre de Déus. E qui açò afirma apertament nega la humanitat e... (17) ...faça ab ella una persona en Jhesu Christ, la qual cosa és expressament és contra l'avangeli en molts locs. Per què... (18) ...aiustada a la deïtat en Christ, sobte la ànima sua sabé tot ço que la deïtat sabia, car altrament no fera ab e[lla una persona]... (19) ...circunstància que pertany a la persona o al sopiect individual». Et predictus frater Bertrandus contra predicta asseruit... (20) ...in quantum homo nesciverat diem iudicii, hoc probans per evangelium Mathei XXIII capitulo, ubi sic scriptum est: 'De die autem illa et hora nemo scit, neque (21) angeli celorum, nisi Pater solus'. Hoc idem probavit per evangelium Marcy XIII capitulo, ubi sic scriptum est: 'De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in celo, neque filius, nisi Pater'. Post que, predictus frater Bertrandus requisivit instanter dictum vicesgerentem... (23) ...illis libris magistri Arnaldi de Villa Nova, quondam, et etiam quod faceret custodire predictos fratres sicut h[ereticos]... (24) ...de tertio ordine negaverit se tenere nec habere dictos libros. Et dictus gerens vices dixit quod deliberaret... (25) ...apud dictos fratres sunt et utrum negotium...debeat remitti ad superiorem, cum fidem tangere videatur. (26) Et dictus frater Ber-

trandus petiit inde sibi publicum fieri instrumentum per scriptorem domini episcopi. Quod est actum Barchinone... (27) ...testibus...[Jacobo] Alamanni, [supradicto], ... Ville Franche, Berengario..., [Petro] Ollarii,... (28) ...minorum, Bernardo Fusterii et Berengario Raffardi. Et die sabbati... ..dictus vicesgerens... (29) ...superius, ut sequitur: 'Dixit et respondit dictus vicesgerens quod ipse vocavit dictos... perseverarent... (30) ...[in hiis] que dixerant, dixerat, et quod petierant a dicto fratre Bertrando de Salviano ad instantiam... (31) ...in dictis, que errorem aliquem tangerent. Quapropter idem vicesgerens ve... (32) ...etiam quod ipsi fratres negant habere dictos libros dicti magistri Arnaldi de Villa Nova et... (33) ...Signum Guillelmi Maiol, scriptoris...presentia et testium predictorum, predicta [omnia in publicam formam redegei et signum meum apposui]...

En l'estat actual d'aquest fragment sembla pràcticament impossible de resumir-lo de forma encertada, car les llacunes no sols són quantitativament extenses (per exemple, és impossible de saber quantes línies hi havia abans de l'actual començament del text), ans també qualitativament essencials, car afecten la relació subjecte-predicat. En efecte, moltes de les coses que consten dites en les frases salvades, no se sap qui les pronuncià i per això només és possible un resum aproximatiu, on les manques d'informació objectiva hauran d'ésser suplertes per interpretacions o per impressions subjectives.

Comencem, però, pels elements precisos, car ens ajudaran a comprendre el sentit del conjunt. D'una banda, tenim Hug de Cardona, repetidament qualificat de «vicesgerens», qualificació que equival a la de «tinent loch del senyor bisbe de la dita ciutat [de Barcelona]», tal com diu la protesta-requesta de Guillem Martí, «ministre en la dita ciutat dels frares de penitència del ters orde de sent Francesch», del 15 de juliol del 1312.¹

El fet que tal dignatari fos nomenat provisor de l'arquebisbat de Tarragona poc abans del 10 de juny del 1317 i al cap de pocs mesos fos cridat al servei del rei Sanç de Mallorca, amb dispensa de residència a la Seu de Barcelona, de la qual era ardiaca,² ens proporciona el «terminus ad quem» del document que ens ocupa.

El «terminus a quo» també sembla clar: el 8 de novembre del 1316, data de la sentència condemnatòria de Tarragona, sentència clarament pressuposada en la darrera part del document, en deixar endevinar que hom demanava una investigació de l'esmentat Hug de Cardona sobre si els terciaris fran-

1. L'equivalència entre «vices gerens» i «tinent loch» no necessita ésser explicada. La segona denominació es troba en la protesta-requesta de l'esmentat Guillem Martí i és publicada en el meu *L'Alia Informatio Beguinorum* d'Arnau de Vilanova (Studia, textus, subsidia II), Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya 1978, 90-101.

2. *Ibid.*, 93-94.

ciscans de Vilafranca del Penedès continuaven tenint llibres de mestre Arnau de Vilanova.³

Els protagonistes pròpiament dits de la picabaralla (fra Bertran de Salvià, fra Guillem Artús i (fra?) Miquel de Torrelles) semblen ésser fins ara uns desconeguts. No, en canvi, els testimonis consignats en les línies 27 i 28. L'Alamanni (Alamany) porta el mateix cognom que el provincial dels dominicans, present en la proclamació de la sentència condemnatòria de Tarragona contra obres d'Arnau de Vilanova, que acabem d'esmentar, el nom del qual era Jaume.⁴ No sé qui és el Berenguer sense cognom, però Pere Oller és ben conegut des del moment que Nicolau Eimeric el recordà en el *Directorium inquisitorium*.⁵ Tant o més famós que ell és Bernat Fuster, terciari franciscà de Vilafranca del Penedès;⁶ Berenguer Rafart, en canvi, torna a ésser un desconegut. També ho és el franciscà fra Pere Mateu, esmentat en la línia 5.

Amb totes les prevencions de possibilitat d'error, crec que els fragments salvats del document es poden resumir d'aquesta manera: amb motiu d'un sermó, hi hagué a Vilafranca del Penedès una picabaralla teològica entre fra Bertran de Salvià i fra Guillem Artús entorn de dos punts, el de la bondat de l'ensenyament tant oral com escrit de fra Pèire Joan i el del coneixement que Jesucrist, en tant que home, hauria tingut «dels temps finals», tema que sembla haver constituït el centre de la discussió.

Algú (potser fra Guillem Artús) dedicà al tema una exposició doctrinal escrita en un full de paper, en la qual explicava que el problema del coneixe-

3. Sobre la sentència, hom pot veure la nota 45 de la introducció al primer estudi d'aquest volum. La darrera part del document és el que em convenç a col·locar el «terminus a quo» en la sentència condemnatòria de Tarragona, car no sembla que abans hom pogués exigir de l'autoritat una investigació entorn de la possessió de llibres d'Arnau de Vilanova.

4. «...venerabilis frater Jacobus Alamanni, prior provincialis fratrum praedicatorum in provincia Aragoniae...», diu la transcripció de Francesco SANTI, *Gli «Scripta Spiritualia» di Arnau de Vilanova*, dins «Studi Medievali», XXVI (1985), 1007.

5. Les dades proporcionades per Nicolau Eimeric i per d'altres autors són sintetitzades per Josep M. POU I MARTÍ, *Visionarios, beguinos y fraticelos catalanes (siglos XIII-XV)*, Vic, Editorial Seráfica 1930, 196-197.

6. Una recopilació general de dades sobre el personatge amb la seva identificació, distingint-lo d'un seu fill homònim i framenor, es pot trobar en el meu *Una altra carta de Guiu Terrena sobre el procés inquisitorial contra el franciscà fra Bernat Fuster*, dins «Estudios Franciscanos», 82 (1981), 383-392. Igual com en aquesta ocasió, també fou present a tall de testimoni en la presentació de la protesta-requesta esmentada en la nota 1 i documentada en aquell llibre, 100, 104 i 105. Encara que ja fos difunt, ell seguí essent la figura principal del grup terciari o beguí de Vilafranca del Penedès, car fou un dels protagonistes del procés inquisitorial a llur càrrec els anys 1345-1346. Darrerament ha comparegut un document reial que l'esmenta en la seva qualitat de terciari franciscà ja l'any 1299, publicat per Josep MARTÍ MAYOR, *Nuevos documentos para la historia de la orden franciscana seglar en Cataluña*, dins «Archivo Ibero-Americano», 47 (1987), 213-218; aquest article es troba resumit en la secció de «Notícies bibliogràfiques» del present volum.

ment dels temps finals per part de Jesús, en tant que home, podia tenir una doble resposta: la que afirmava que no els coneixia, cosa que significaria una dicotomia total entre el coneixement de Jesús en quant Déu i el seu coneixement en quant home, i, al fons de tot, una reproducció de la doctrina nestoriana, segons la qual «Jhesu Christ agué dues persones» (línia 16); i la que afirmava que els coneixia, perquè en el moment de l'encarnació, «sobte la ànima sua sabé tot ço que la deïtat sabia» (línia 18). Defensors d'aquesta segona posició comparegueren davant Hug de Cardona fra Guillem Artús i Miquel de Torrelles. Bertran de Salvià, en canvi, defensava la primera resposta, basat en Mt XXIV, 36 i en Mc XIII, 32, ací reportats al peu de la lletra, segons el text de la *Vulgata*.

Un cop plantejada aquesta problemàtica davant el vicari general de Barcelona, Bertran de Salvià aprofità l'ocasió per a requerir l'esmentada autoritat a esbrinar entorn dels llibres de mestre Arnau de Vilanova en poder dels terciaris franciscans de Vilafranca del Penedès i a fer empresonar per heretges els esmentats frares.

Sembla que de moment les coses continuaren pràcticament com fins aleshores, car no consta per enlloc que el grup de terciaris franciscans de Vilafranca del Penedès fossin objecte d'informació o d'investigació, ni que rebessin molèstia alguna fins al procés inquisitorial dels anys 1345-1346.

Però allò que ens interessa ací és la possible relació doctrinal amb Arnau de Vilanova. D'una banda, la posició defensada per Guillem Artús i per Miquel Torrelles es troba en la línia doctrinal propugnada per Arnau ja en el *De tempore adventus Antichristi*, el qual, en comentar el text evangèlic de Mc XIII, 32 (justament el pres per Bertran de Salvià per base de la seva posició negativa), deia: «Filius nesciebat prout loquebatur hominibus, scilicet ad revelandum eis tunc».⁷ Per a ell, doncs, Jesús ho sabia, doctrina que encaixa amb l'explicació defensada per Guillem Artús i per Miquel de Torrelles, els quals de més a més assenyalaven la font de tal coneixement en la unió hipostàtica.

Però no es tractava sols de continuïtat doctrinal, ans d'identitat literal. Car la «cedula papiri» esmentada en la línia 10, en la qual hi havia escrita una defensa, en realitat no sembla que fos altra cosa que un fragment del tractat català d'Arnau de Vilanova intitulat en llatí *De fine mundi*, l'incipit del qual era «Entès per vostres paraules...». Essent perdut, no puc fer altra cosa que recórrer a la sentència condemnatòria de Tarragona, on trobo la doctrina del mateix que fou refusada. Diu així: «...quam cito anima Christi fuit unita divinitati statim ipsa anima scivit quod divinitas scit, quia alias non fuisset cum eo una persona, precipue quia scire est circumstantia perti-

7. *De tempore adventus Antichristi*, text de les línies 543-544 de la transcripció publicada en aquest volum.

nens ad suppositum individuale, et non ad naturam».⁸ Ara el lector pot tornar als fragments transcrits del pergamí de Girona i llegir el text, ai las!, tan incomplet, de les línies 17-19, les quals no són altra cosa que l'original català de la proposició condemnada en la sentència de Tarragona.

Tot, doncs, porta a pensar que l'escrit de l'esmentada «cedula papiri» no era altra cosa que còpia d'una part del *De fine mundi* d'Arnau de Vilanova i que, per fi, podem afegir un nou fragment català a les obres religioses del mateix autor.

Portant l'atreviment fins al màxim, m'arrisco a reconstruir a base de les dues fonts el text català corresponent a la proposició condemnada. Podria haver fet així: «...tantost la ànima fo aiustada a la deïtat en Christ, sobte la ànima sua sabé tot ço que la deïtat sabia, car altrament no fera (fóra) ab ela una persona, maierment cor saber és circumstància que pertany a la persona o al sopiect individual e no a la natura...».

Acabaré aquesta nota amb una doble indicació. La primera consisteix a donar la raó a fra Bertran de Salvià, en el sentit que a Vilafranca hi havia textos catalans d'Arnau de Vilanova. Ja ens ho havia demostrat l'*Alia informatio beguinorum*, salvada també dins un document notarial, perquè el grup vilafranquí la féu presentar a tall de defensa contra les acusacions fetes per framenors a terciaris o beguins, desestimant l'escrit de defensa presentat pel grup de Barcelona.⁹ Ara, altra vegada, de terciaris franciscans de Vilafranca compareix una nova defensa realitzada amb un fragment d'un altre tractat d'Arnau de Vilanova.

Com s'explica tal rebost de tractats arnaldians a Vilafranca del Penedès? No dubtaria gens a contestar: per un dels membres del grup terciari o beguí i alhora «notarius Ville Franchae», fra Guerau Pere,¹⁰ que els documents demostren molt vinculat a mestre Arnau, potser des del moment en què aquest fou a la vila, assistint a la darrera malaltia de Pere el Gran. La presència del pergamí a Girona, segurament en poder d'un altre notari, Guillem des Quer, demostra la vinculació entre els grups de terciaris franciscans de les dues poblacions, extrem que el procés inquisitorial a càrrec del grup de Vilafranca del Penedès, els anys 1345-1346, confirmaria.

Barcelona, juny del 1989

8. En la transcripció esmentada en la nota 4, el paràgraf acabat de reproduir es troba en la 1008; en la de Josep BLANCH, *Archiepiscopologi de la Santa Església metropolitana i primada de Tarragona*, vol. I (Institut Ramon Berenguer. Arqueologia i Història 55), Tarragona, Diputació Provincial 1985, 186.

9. La prova es pot trobar en el meu *L'Alia Informatio Beguinorum d'Arnau de Vilanova* (cit. en la nota 1), 96-97.

10. Sobre aquest personatge i sobre la seva vinculació amb mestre Arnau de Vilanova, sigui'm permès de remetre al meu estudi «*Frater Geraldus Petri, notarius Ville Franche*», en curs de publicació dins la «Miscel·lània a honor de Raimon Noguera i de Guzman».